

Ткаченко Л.Т. Загальні та спеціальні методи роботи із учнями інклюзивного класу / Л.Т. Ткаченко // Система надання освіти дітям з особливими освітніми потребами в умовах сучасного закладу : Збірник за матеріалами VIII Всеукр. науково-практичної конференції з міжнародною участю (09 грудня 2020 року). – Лисичанськ : ВП «Лисичанський педагогічний коледж Луганського національного університету імені Тараса Шевченка» – Лисичанськ : ФОП Єгорова О. Є. – 2020. – С.214-218.

Анотація. Саме за допомогою методів роботи у вчителя є можливість коригувати поведінку та розвиток дітей, формувати необхідні якості особистості, ціннісні орієнтації, збагачуючи при цьому досвід діяльності, спілкування та відносин.

Ключові слова. Інклюзивний клас, методи, класифікація.

Ткаченко Лариса Тихонівна, вчитель вищої кваліфікаційної категорії зі званням «старший вчитель»

### **ЗАГАЛЬНІ ТА СПЕЦІАЛЬНІ МЕТОДИ РОБОТИ ІЗ УЧНЯМИ ІНКЛЮЗИВНОГО КЛАСУ**

Для роботи у інклюзивному класі учитель використовує загальноприйняті методи навчання. Методи навчання, як відомо із загальної педагогіки, можна розділити на п'ять основних груп, беручи до уваги різні ознаки класифікації: методи за характером отримання інформації, методи за характером пізнавальної діяльності учнів, логічні методи, методи мотивації та стимулювання пізнавальної діяльності та методи контролю. Найбільш придатними для створення освітнього середовища, котре забезпечить розвиток ініціативи і самостійності, вільно реалізувати свої здібності і освітні потреби, є методи за характером пізнавальної діяльності (М. Скаткін, І. Лернер). Виділяють наступні методи роботи (рисунок 1) [5].

#### **Класифікація методів роботи з учнями інклюзивного класу**

##### **Пояснювально-ілюстративний**

(вчитель повідомляє готову інформацію різними засобами, а учні сприймають, усвідомлюють і фіксують у пам'яті цю інформацію): бесіда, лекція, пояснення, підручник, наочні засоби; ІКТ)

##### **Репродуктивний**

(відтворення і повторення способу діяльності за завданнями вчителя; зворотний зв'язок і самоконтроль)

##### **Частково-пошуковий**

(побудований індуктивно або дедуктивно, при поєднанні прямої і побічної взаємодії учасників)

##### **Проблемний**

(вчитель висуває, формулює проблему, сам її розв'язує, показуючи шлях розв'язання в її справжніх, але доступних для розуміння учнів суперечностях, розкриває хід думки)

##### **Дослідницький**

(передбачає творче засвоєння знань. Покликаний забезпечити теоретичне використання знань; оволодіння методами наукового пізнання в процесі пошуку цих методів і використання їх; сприяє формуванню рис творчої діяльності; є умовою формування інтересу, потреби в такій діяльності)

## Рисунок 1. Класифікація методів роботи з учнями інклюзивного класу

Інші групи методів:

1. **За джерелом передачі і сприймання навчальної інформації:** словесні, наочні, практичні.
2. **За логікою передачі і сприймання інформації:** індуктивні, дедуктивні, традуктивні, аналітичні, синтетичні, аналітико-синтетичні.
3. **Методи стимулювання і мотивації навчання.**
4. **Методи контролю і самоконтролю у навчанні.**

Саме за допомогою методів роботи у вчителя є можливість коригувати поведінку та розвиток дітей, формувати необхідні якості особистості, ціннісні орієнтації, збагачуючи при цьому досвід діяльності, спілкування та відносин.

Спираючись на визначення методів сучасними дидактами (В. Бондар, С. Гончаренко, О. Комар, О. Пометун, О. Савченко, М. Фіцула й ін..) **інноваційні методи** – це така взаємопов'язана діяльність вчителя і учнів, яка спрямована на модифікацію змісту, методичних прийомів, форм (способів) організації навчальної діяльності учнів, що сприятиме адаптації дітей з особливими освітніми потребами до освітнього середовища, засвоєння учнями знань, умінь та навичок і загального розвитку особистості кожного члена учнівського колективу [1].

Реалізація методики інклюзивного навчання здійснюється через систему інтерактивних методів, під якими розуміють взаємодію учнів не лише з вчителем, а й один з одним.

**Інтерактивний метод** – це взаємопов'язаний спосіб активної суб'єкт-суб'єктної діяльності між учасниками навчального процесу, спрямований на засвоєння знань, умінь і навичок оволодіння соціальним досвідом спілкування, розвиток особистості (О. Пометун). Інтерактивні методи найбільш відповідають особистісно-орієнтованому підходу. Вони не змушують учнів виконувати ті чи інші вимоги, дають простір для саморегуляції, створюють умови для того, щоб школяр сам прийшов до виконання поставлених завдань. Тому актуальними для інклюзивного навчання серед інтерактивних методів є імітаційні, а саме дидактичні ігри, робота в малих групах, технології "портфоліо", кейс методів, дальтон-план.

Основа інтерактивного навчання – робота в малих групах. Найпростіша форма, що належать до інтерактивного навчання – це робота в парах, що дозволяє учням набути навичок співробітництва, оволодіти вміннями висловлюватись та активно слухати. Під час роботи в парах можна швидко виконувати вправи, які за інших умов потребують великої затрати часу. Серед них можна назвати такі дидактичні ігри: "Знайди пару" – учні до карток з друкованими буквами добирають відповідні рукописні літери. Називають букви, звуки, які вони позначають, складають з ними слова. "Незнайко" – один учень читає, а інший виправляє допущені помилки.

**Метод інклюзивної роботи** – спосіб діяльності з метою досягнення поставленої корекційно-виховної мети.

У соціально-педагогічній діяльності вчителів можна виділити наступні методи виховної роботи (табл.1).

Таблиця 1

Методи виховання із учнями інклюзивного класу

№ з.п.	Методи роботи	Приклади
1.	Формування свідомості	бесіда, диспут, лекція, приклад, пояснення, переконання
2.	Організації діяльності та формування суспільної поведінки особистості	вправи, привчання, виховні ситуації, приклад
3.	Мотивації та стимулювання	вимога, громадська думка
4.	Самовиховання	самопізнання, само оцінювання, саморегуляція
5.	Соціально-психологічної	психологічне консультування, аутотренінг, стимуляційні

	допомоги	ігри
6.	Спеціальні методи	патронат, супровід, тренінг, медіація
7.	Спеціальні методи педагогічної корекції	суб'єктивно-прагматичний метод, метод заміщення, метод "вибуху", метод природних наслідків і трудовий метод

**Методи арт-терапії . Лікувальна педагогіка** – це галузь соціальної педагогіки, знання яка межує із знаннями медицини, педагогіки і психології. Проблемаами лікувальної педагогіки займалися зарубіжні та вітчизняні вчені Д. Виготський, А. Дубровський, В. Кащенко, Я. Корчак, В. Сухомлинський та ін.

Здійснити поставлені завдання допоможуть засоби естетики (естетотерапія), фауни (зоотерапія), запахів флори (аромотерапія), природи (дендротерапія) та ін. Зокрема з метою розв'язання проблем адаптації:

1. **Ігрова терапія** – процес спільного з дитиною переживання і осмислення будь-якої життєвої ситуації, що подана в ігровій формі. Головне значення гри полягає в тому, що завдяки особливим ігровим способам дитина моделює взаємодію з навколишнім світом та людські стосунки. Отже, у ході гри дитина засвоює мотиви людської діяльності. На основі цього формується прагнення до суспільнозначливої діяльності, що стає основним моментом готовності до шкільного навчання та трудової діяльності. Важливою ознакою ігротерапії є інструкція до будь-якої гри, побудована у формі казки або притчі.

2. **Бібліотекотерапія** читання літератури з подальшим обговоренням прочитаного, організація літературно-музичного вечорів.

З метою **терапії фізичної активності** використовується:

1. Психогімнастика – форма терапії або невербальний метод групової психотерапії, що ґрунтується на руховій експресії, міміці, пантоміміці. Соціальний педагог використовує вправи на зняття напруги і скорочення емоційної дистанції учасників групи.

2. Музикотерапія. Впливаючи на психоемоційний стан людини, музика призводить до певних гормональних і біохімічних змін в організмі, позитивно впливає на інтенсивність обмінних процесів. Позитивні емоції, що виникають під час звучання музики, стимулюють інтелектуальну діяльність дитини.

3. Зоотерапія. Петтерапія – лікування за допомогою домашніх тварин. Зокрема собак і котів використовують до дітей, які з певних причин відчувають труднощі у навчанні (читання вголос для тварин), у яких нерозвинені моторні навички рук (застебнути нашійник на собаці, пристебнути поводиток тощо), у яких гіпертрофована активність (контакт з кішкою заспокоює дитину), до аутичних дітей та ін

Дельфінотерапія, іпотерапія (лікування дельфінами і кінями) сприяє лікуванню аутизму, депресії, астеничного (хронічна втома) і посттравматичного синдрому, наслідків ДЦП тощо.

Широко використовують:

– лікувальну гімнастику. У результаті різних засобів руху знімається втома, змінюється реактивність організму, підвищується його стійкість, активізується діяльність мозку та ін.

– аромотерапію використовують для підвищення тону організму, зміцнення зоров'я, лікування простудних захворювань та ін. Наприклад, аромат евкаліпта знижує сонливість, яка викликана перенапруженням; запах лаванди допомагає зосереджуватися тощо.

– казкотерапію як найдавніший психолого-педагогічний метод соціалізації дитини, спосіб передачі знань про соціальну реалізацію людини. Це система передання життєвого досвіду, розвитку соціальної чутливості; інтуїції та творчих здібностей. Казкотерапія використовує казкову форму для інтеграції особистості, розвитку творчих здібностей, розширення свідомості, вдосконалення взаємодії з навколишнім світом.

**Методика Марії Монтесорі.** Метод Монтесорі заснований на спостереженні за дитиною у природних умовах та прийнятті її такою, якою вона є. У групах Монтесорі дитина навчається самостійно за допомогою спеціально розробленого навколишнього середовища – Монтесорі-матеріалів, маючи можливість самоконтролю; дитина сама бачить свої помилки, дорослому не

потрібно вказувати на них. Роль вчителя полягає у керуванні самостійною діяльністю дитини, а не в її навчанні.

Методи, які використовуються, залежать від проблеми у дітей, індивідуальних особливостей, середовища, рівня соціальної адаптації, можливостей самого спеціаліста.

Варто використовувати в інклюзивному вихованні і традиційну класифікацію методів навчання і виховання: словесні (бесіди, розповіді); наочні (відвідування музеїв, театрів, картинних галерей, виставок та кінотеатрів); практичні (ігри, праця, конкурси).

### **Спеціальні методи роботи**

1. Методи моторної корекції – релаксації, паралінгвістичні, тілесно-орієнтувальні, ритміки.

2. Сенсомоторні методи – слухового і зорового сприйняття навчального матеріалу, наочні, практичні.

3. Когнітивні методи – організації психічних процесів. Упровадження даних методів навчання передбачає їх раціональне співвідношення з загальними методами навчання.

**Інтенсивні методи розвитку когнітивної сфери.** Учителям інклюзивних класів необхідно враховувати численні методичні прийоми для підкріплення таких когнітивних процесів як:

✓ сприймання – поділ навчального матеріалу на частини; уповільненість темпу викладу матеріалу; актуалізація знань на базі власного досвіду. Для тренування гостроти сприймання слухової інформації слід використовувати орнаментальне малювання; позначення певного слова оплеском;

✓ уваги – тренування уваги за допомогою спеціальних корекційних вправ; вправи на розвиток коментування; вправи на розвиток самоконтролю;

✓ уваги – повторювання навчального матеріалу; розвиток логічного мислення; виконання вправ за зразком з метою порівняння своєї роботи із зразком;

✓ розвиток мислення – доступність подачі навчального матеріалу; здійснення аналізу виучуваного; наочність; аналіз сприйнятого матеріалу за зразком; залучення значної кількості аналізаторів; поділ теми на частини; використання схем та інструкцій; формування уміння виділяти головне; порівнювати, знаходити причинно-наслідкові знання;

✓ розвиток пам'яті – тренувальні вправи; мінімальна кількість нових термінів на одному уроці; формулювання запитань творчого характеру; використання наочності для залучення різних аналізаторів;

✓ порушення усного мовлення – задавати запитань різних виді та вимагання повної відповіді від учнів; повторення учнями запитань та інструкцій; мовлення наповнювати образністю;

✓ порушення письмового мовлення – використовувати вправи для розвитку дрібних м'язів кисті рук;

✓ моторики.

У процесі навчання актуальними методами навчання є: створення ситуації успіху на уроках; заохочення незначних успіхів і досягнень; арттерапія (казкотерапія, музикотерапія, бібліотекотерапія, окупаційна терапія та ін.); бесіди і "мозковий штурм"; ділові ігри і дискусії; casestudy; графічні організатори (схеми-"павутинки", ланцюжки послідовності; дерева сортування; діаграми Венна; матриці; сюжетні карти; "знаємо – дізналися – хочемо дізнатися").

Отже, формування когнітивних стратегій, має на меті навчити дітей активно й цілеспрямовано набувати нових знань, умінь та навичок, мислити та вирішувати проблеми. Разом з тим, когнітивні стратегії необхідно добирати з урахуванням вимог педагогічних задач, враховувати поточний рівень знань і навичок учнів, застосовувати конкретні стратегії, коли вони є доцільними

### **Список літератури**

1. Данілавічюче Е.А., Литовченко С.В. Стратегії викладання в інклюзивному навчальному закладі: навчально-методичний посібник /За заг. ред. А.А. Колупаєвої. – К.: Видавнича група «А.С.К.», 2012. – 360 с. (Серія «Інклюзивна освіта»).

2. Колупаєва А. А. Навчання дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному середовищі: навчально-методичний посібник / А. А. Колупаєва, О.М. Таранченко. — Харків : Вид-во «Ранок», 2019. — 304 с.

3. Колупаєва А.А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи: Монографія. – К.: «Самміт – Книга», 2009. 272 с.: іл.- (Серія «Інклюзивна освіта»).
4. Таранченко О.М., Найда Ю.М. Диференційоване викладання в інклюзивному класі: навчально-методичний посібник/ За загальною редакцією Колупаєвої А.А. – К.:Видавнича група «А.С.К.», 2012. – 124 с. (Серія «Інклюзивна освіта»).
5. Шевців З. М. Основи інклюзивної педагогіки: підручник. Видання 2-ге, виправлене, доповнене. Львів: «Новий світ – 2000», 2019. - 264 с.